

RESSENYES INDIVIDUALS

ROMEU I FIGUERAS, Josep: *Corpus d'antiga poesia popular*, Barcelona, Editorial Barcino, 2000 («Els Nostres Clàssics», B-18).

En aquest *Corpus*, Josep Romeu edita amb tota cura i comenta una per una 437 composicions poètiques «de base popular», procedents de tots els Països Catalans, que van des de l'últim terç del segle XII fins al final del segle XVI. El resultat és el recull esplèndid, ric i variat, que era d'esperar d'un tan bon coneixedor de la literatura folklòrica i de la poesia culta medieval i del Renaixement com és Romeu. De procedència molt diversa, els textos que l'integren són «populars» en graus diferents. Crec que hi podríem distingir tres estadis de popularitat.

En primer lloc, hi hauria les peces que foren compostes oralment, d'acord amb les convencions retòriques i temàtiques de la tradició oral i que, sens dubte, es van transmetre de forma exclusivament oral fins que, per circumstàncies molt excepcionals, foren incorporades a algun manuscrit o, algunes de les més recents, foren impreses. Dit d'una altra manera, són poesia oral-tradicional amb tots els ets i uts que va tenir la rara sort de ser preservada per escrit. I, tinguem en compte que, a l'època, aquesta era la poesia popular en el sentit més estricte del mot, ja que en una societat tan majoritàriament analfabeta com la d'aleshores la literatura oral-tradicional era l'única a la qual tots els estaments socials, des dels més modestos i analfabets fins als més privilegiats i cultivats, en participaven com a consumidors i com a compositors. L'única a la qual tothom tenia accés sense cap mena de restricció. Entre aquests textos del *Corpus* hi trobem, per exemple, corrandes, cançons de ronda, cançons de capta, nades, conjurs, oracions supersticioses, proverbis i refranys.

No ens ha d'estranyar que, entre les composicions d'aquest primer grup, manquin balades epicolíriques —o «romanços»—, cançons de mort, glosats, endevinalles versificades, cançons amebes i d'altres formes, perquè, malgrat que van ser igualment molt conreades durant l'edat mitjana i el segle XVI, no se n'han conservat espècimens. Com tampoc no ens ha d'estranyar que la mostra de les composicions d'aquesta mena sigui minúscula, insignificant, en comparació a la massa enorme de poesia oral-tradicional que es va compondre durant aquest llarg període de més de quatre segles, d'una grossària que, amb tota seguretat, fou molt superior a la de la poesia escrita. D'acord amb l'estat actual de la investigació, la

mostra que Romeu recull difícilment podria ser gaire més voluminosa. Tinguem en compte que el medi en el qual vivia aquesta literatura és el de l'oralitat i que, en conseqüència, la conservació era exclusivament memorística; i, una de dues, les composicions van sobreviure, i algunes encara sobreviuen, en realitzacions textuals més modernes, les quals aquí no podien tenir cabuda,¹ o van perdre la seva funció i es van oblidar, sense cap possibilitat de ser recuperades. Per copsar tota la varietat i la riquesa de la poesia oral-tradicional medieval i cinccentista catalana caldrà que, en molts aspectes, completem la documentació aportada per Romeu amb una aproximació indirecta mitjançant el que sabem d'altres cultures pròximes a la nostra i mitjançant també els coneixements que tenim sobre les pràctiques i els textos catalans dels segles XIX i XX.

Un segon grup estaria format per les peces que havien estat escrites per persones amb una cultura superior, però que, degudament adaptades a la mentalitat popular i als cànons tradicionals, s'havien incorporat a la tradició oral; i, d'aquesta manera, circulaven com a anònimes. Es tracta, doncs, de poesia culta que havia baixat al poble, el qual l'havia popularitzat, poc o molt transformada, incorporant-la al patrimoni comú. Entre aquests textos segurament hi ha, a més d'altres, una bona part de les nades i dels goigs del *Corpus*.

El tercer i últim grup seria el de la poesia que sovint ha estat designada amb el qualificatiu de «popularitzant». L'integren les composicions de poetes cultivats en les quals la poesia oral-tradicional va deixar la seva empremta, ja fos perquè el poeta en qüestió la imitava de manera conscient, ja fos perquè n'estava influït en algun aspecte, o bé perquè li manllevava algun element, com un refrany, un proverbi o una corrandà que el poeta glossava o usava com a entrada o tornada. Entre d'altres hi ha textos de Guillem de Berguedà, Cerverí de Girona, Ramon Llull, Anselm Turmeda, Gabriel Ferrús, Jacme Escrivà, Pere Serafí i Joan Timonedà. Es tracta, en definitiva, de poesia d'autor, composta i conservada mitjançant l'escriptura, però que acusa un cert mimetisme amb la popular pròpiament dita, tot i que no s'incorpora a la tradició oral ni fos reelaborada pel poble. Entre els subgèneres que hi ha representats en aquest grup, tenim, per exemple, el sirventès, la viadera o cançó paral·lelística, la cançó de dansa, la cançó de llaors marianes i la glossa. Romeu les ha incloses tenint en compte, a més de la mètrica i la temàtica, la presència de trets que ell identifica com a propis de la poesia popular, com són, per exemple, el «llenguatge senzill i expressiu» i l'«estil clar i planer, intuïtiu i cenyit» (p. 66).

Ara bé, el problema que hauria presentat la classificació del material recollit de la manera que jo propòs és la impossibilitat d'assignar de manera segura una

1. Tanmateix, en les notes que segueixen el textos núm. 82, 433 i 434, Romeu transcriu tres versions modernes de les corresponents composicions medievals que ell edita, perquè el lector les pugui comparar. A més, Josep MASSOT i MUNTANER, *La literatura religiosa de l'edat mitjana en la tradició oral d'avui*, dins *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Oxford, The Dolphin Book Co. Ltd., 1976), ps. 271-282, aplega una sèrie de textos ben arcaics, tant d'origen savi, com d'origen popular, conservats oralment fins a l'època contemporània.

bona sèrie de les composicions a l'un o a l'altre d'aquests tres apartats. N'hi ha un bon grapat amb les quals aquesta operació és, més que difícil, impossible. I aquest és el motiu pel qual pensam que Romeu ha preferit presentar tot aquest material variat seguint un ordre exclusivament cronològic i explicar el que fa a cada text en particular en els comentaris que el segueixen.

En ajuntar tots aquests textos dispersos, alguns dels quals encara romanien inèdits, el *Corpus* posa de manifest la bona convivència que hi havia entre la literatura popular i la literatura sàvia del període tractat, els manlleus mutus de materials, els encavallaments i la interacció constant entre l'una i l'altra. Els quatre segles llargs que cobreix el recull foren, arreu d'Europa, una època de privilegi per a tota la cultura popular, la qual va ser una de les fonts importants de moltes grans obres literàries. Basta recordar el cas paradigmàtic de *Gargantua et Pantagruel* de Rabelais, tan ben analitzat per Mikhaïl Bakhtin.² La segregació progressiva de la cultura popular, per part de la cultura d'elit, no es va començar a produir fins a l'època del Barroc, amb els canvis de vida provocats per l'evolució del feudalisme vers el capitalisme, l'adveniment de les monarquies absolutes, que la tenien per subversiva, i les reformes protestant i catòlica, que la consideraven pagana.³

El molt bon resultat del treball de Romeu, que hem d'agrair tant a la seva sensibilitat afinada com als molts d'anys que ha dedicat a la investigació de la literatura culta i popular catalana, posa en evidència la necessitat que també tenim d'un corpus semblant de l'antiga narrativa oral-tradicional en prosa catalana. Em refelesc, sobretot a les reelaboracions literàries de llegendes, faules, casos o succeïts, anècdotes, facècies, etc. contingudes en les obres d'escriptors medievals i cinc-centistes. Un treball així ens obligaria a admetre —com ja ho està fent aquest excellent *Corpus de l'antiga poesia popular*, de la prestigiosa col·lecció «Els Nostres Clàssics»— la importància de la literatura oral-tradicional en la gestació de la literatura catalana escrita abans del Barroc.

ANTONI SERRÀ CAMPINS

PEREIRA, Michela i Barbara SPAGGIARI: *Il «Testamentum» alchemico attribuito a Raimondo Lullo. Edizione del testo latino e catalano del ms. Oxford, Corpus Christi College, 244*, Florència, SISMEL / Edizioni del Galluzzo («Millennio Medievale», 14).

L'alquímia arriba a Europa amb les traduccions que en canvien l'orientació intel·lectual a partir del Renaixement del XII. A la baixa Edat Mitjana l'alquímia és

2. En un estudi que ha estat traduït a l'espanyol: Mijail BAJTIN, *La cultura popular en la edad media y en el Renacimiento: El contexto de François Rabelais* (Madrid, Alianza, 1989).

3. Aquest és un procés que ha estat prou ben explicat per Peter BURKE, *Popular Culture in Early Modern Europe* (Londres, Temple Smith, 1978).